

ВЕРСКА ПОЛИТИКА СТЕФАНА ДРАГУТИНА НЕМАЊИЋА У СВЕТЛУ СРПСКЕ И ХРВАТСКЕ ИСТОРИОГРАФИЈЕ

Немања Цвитковац*
Епархија банатска,
Вршац

Апстракт: У раду су анализирани ставови српске и хрватске критичке историографије о верској политици Стефана Драгутина Немањића. Та политика се најбоље огледа кроз његов однос према три најзначајнија семенџа која је чине: јереси, Православној Цркви и Римокатоличкој Цркви. Управо је Драгутинов однос према Римокатоличкој Цркви највише заокуљао пажњу научних кругова и изазивао највише полемика ње је, у складу са тим, историографским гледиштима по том питању и у овом раду посвећено највише простора.

Кључне речи: Стефан Драгутин Немањић, историографија, верска политика, црква, јерес.

Стефан Драгутин је био средњовековни српски краљ, члан владарске династије Немањић. Средњовековном Србијом је владао у периоду од 1276. до 1282. године. Међутим, ту се његово политичко ангажовање не завршава. Осим као српског, историја га је запамтила и као „сремског краља“. Наиме, од 1284. године, као блиски рођак угарске владарске породице Арпада, владао је јужним, пограничним покрајинама Угарске, односно Мачванском бановином, као један од истакнутих угарских великаша. На тој позицији је остао све до своје смрти, 1316. године. Придев „сремски краљ“, који му је историографија доделила, потиче из чињенице да је појам средњовековног Срема обухватао и област Мачве којом је у поменутом периоду владао.

* nemanja90cvitkovac@gmail.com.

О Стефану Драгутину постоји релативно обимна научна литература. Међутим, с обзиром да је жижга интересовања овог рада његова верска политика, наведена чињеница за нас и није претерано олакшање јер га литература најчешће перципира кроз призму политичких односа на међународном нивоу, пре свега кроз српско-угарске, српско-босанске и угарско-босанске односе у средњем веку; дакле, у контексту ширих тематских целина. Своје прво житије, потекло из пера његовог животописца, Архиепископа српског Данила II, краљ Драгутин је добио у XIV веку. Историографија му је исписала још једно на самом крају XIX века. Последња научна монографска студија посвећена краљу, написана је 1934. г. (Станојевић 1934). Критичког и научно утемељеног животописа новијег датума још увек нема. Тематска заступљеност његове верске политике је релативно задовољавајућа, али још увек не постоји озбиљна студија која на ширим основама сагледава, сажима и на основу доступних историјских извора обрађује ову тему. Ако изузмемо пар података и општих места који се кроз науку систематски понављају, ово пада у други план. Тек у новијем периоду, верска политика краља Драгутина бива детаљније обрађена у неколико квалитетних радова. Ипак, треба имати у виду и чињеницу да су извори о Стефану Драгутину веома штур и не говоре пуно, па су тако и вести у вези са његовом верском политиком засноване на основу невеликог броја фрагментарних историјских извора, ограниченог информационог домета. Поготово је ово случај када се ради о његовом владању у Усори и Соли. За око 150 година, колико се српска и хрватска критичка историографија баве личношћу Стефана Драгутина, своје судове су дале кроз неједнак број референци. Све укупно, ради се о неколико десетина радова неједнаке научне вредности који, са више или мање пажње, третирају тему нашег рада. Питање Драгутинове верске политике и припадности, највише је сагледавано кроз његов однос према три главна сегмента: јереси, православљу и Римокатоличкој Цркви. Расправама које заокупљају пажњу српске и хрватске историјске науке, управо је ово последње питање најинтересантније јер се намеће и питање евентуалног преласка „сремског краља“ у римокатоличку веру. Драгутинови односи са римском куријом су били у тесној вези са његовим политичким амбицијама, те из тога произилази и већа заокупљеност самом проблематиком. Отуда је, највероватније, ово један од главних разлога због којег су, најчешће, црквена унија и став „сремског краља“ према истој, изазивали највише недоумица.

Стидљиви почети проучавања личности и целокупног деловања Стефана Драгутина падају у XIX век. Интезивираће се у његовој дру-

гој половини, а наставити у првим годинама XX века и углавном се своде на Драгутинов помен у оквиру већих тематских целина или историјских синтеза којима проблематика нашег рада није приоритет (Крстић 1862; 1883; Петрановић 1867; Rački 1869; Руварац 1878; Klaić 1882; Срећковић 1888; Marković 1904; Младеновић 1907; Станојевић 1908; Јиречек 1911; Вукићевић 1912).¹ То су радови који се баве српском и, у мањој мери, хрватском средњовековном историјом у којима преовлађује штура слика његовог верског деловања, сконцентрисана на добро познату епизоду разрачунавања са јеретцима у Усори и Соли.² Када је реч о радовима који га изучавају

¹ Такође, пада у очи чињеница да добар део старије историографије владање над североисточном Босном приписује српском краљу, Стефану Урошу II Милутину (1282–1321), мешајући тако двојицу браће. Поред Крстића (1862: 63, 133; 1883: 52, 112), Петрановића (1867: 113) и Рачког (1869: 169), исту грешку прави и Мајков (1876: 32). На ову заблуду је указао Руварац (1878: 243–244).

² Наследивши обавезу коју су, пре њега, извршавали и други угарски великодостојници, уз папску помоћ је започео активан рад против јереси у североисточним областима Босне – Усори и Соли. Из сачуване папске преписке сазнајемо да почеци тог рада падају у 1291. годину, када су у Босну, на Драгутинову молбу, дошли и фрањевачки мисионари да тај рад на терену помогну: Theiner 1859: 375, 377–378, 378–379. Током марта, 1291. године, папа Никола IV (1288–1292. г.) је Драгутину послао два писма. Једно датирано у 15. март, а друго у 23. март. Оба писма представљају папине одговоре на Драгутинове захтеве упућене, највероватније, крајем претходне године. На основу садржаја писма од 23. марта, ми знамо да су се ти захтеви које је Драгутин изнео преко свог изасланика, барског надбискупа, Марина Жаретића, тицали помоћи у борби против „јеретичке изопачености“ на просторима Усоре и Соли. Драгутин је тражио од папе људе који знају језик тих регија, како би са успехом могли да проповедају хришћанство у њима, јер се у деловима Босне под његовом влашћу налазе многи „отровани јеретичком злобом“. На основу тога, папа Никола IV му отпоздравља и обавештава га да је славонском провинцијалу *фрањеваца*, наложио да одабере двојицу браће „који су доказани у послу и имају практично искуство, поседују вештину писања и познају језик тих регија“, с намером да врше инквизиторску службу и „да управљају поменути деловима земље како би се из тих делова, помоћу римокатоличке вере и уз Божју милост, коју у том тренутку треба у потпуности прихватити, уклонила јеретичка злоба“. Од Драгутина се захтевала да режљивост и пружање подршке Малој браћи у мисији. И стварно, Никола IV је своје обећање и испунио пошто је истог дана писао и генералу славонских фрањеваца и наложио му да такву двојицу и одабере. До акције је, по свему судећи, дошло, али о самом њеном току ми немамо вести које би могле да нам одају више детаља. Тако она и даље представља тоталну непознаницу, мада се из писања Драгутиновог животописца, Архиепископа Данила II, може закључити да је била успешна. Још једном, сада последњи пут, за јерес у Драгутиновим областима сазнајемо из писма папе Бонифација VIII (1294–1303. г.), упућеном фрањевачком провинцијалу у Славонији, априла 1298. године: Theiner 1859: 381. У овом писму, папа понавља наредбу провинцијалу из 1291. године али је, за разлику од првог пута, надлежност инквизитора проширена *in partibus tamen Servie, Rasie, Dalmatie, Croatie, Bosne atque Istrię provincie Sclavonie*. Ни о исходу ове акције немамо вести.

као православног владара, ситуација је мало боља (*Краљ Драгућин у историји и уметности* 1998; Поповић 2006). И ранијим (наведеним) радовима и црквеним историјама (углавном српске провенијенције), ова црта је својствена. Уз то, осврт на политичко деловање је неизоставан. Прва права, критичка и свеобухватна монографска студија о краљу Драгућину ће из штампе изаћи 1899. г. (Костић – Станојевић 1899). Закључци оног дела историографије XIX и раног XX века који се бавио Драгућиним односом према јереси и православљу, суштински нису спорни ни у потоњим епохама тако да нису наилазили на озбиљнија преиспитивања осим у детаљима (Ђоровић 1940: 211–212; Јиречек 1952: 190; Solovjev 1953: 77–81; Babić, A. i dr. (ur.) (1953): 375; Babić 1972: 255–256; Šidak 1975: 62, 227). Постоје, додуше, незнатна неслагања.³ У највећем броју случајева је препознато његово прегалаштво у корист Православне Цркве и хришћанске вере, као и његова борба против јереси.

Међутим, ово није случај када је у питању његова црквена припадност. Везе са папством које је Драгућин остварио 1291. године, послужиле су српским и хрватским историчарима да расправљају о евентуалном Драгућинином преласку на римокатоличку веру.⁴ За разлику од претходно наведеног, очигледно је да су се у погледу на овај детаљ, српски и хрватски историографски погледи још на почетку поделили на два супротна гледишта која ће у будућности, пре свега код српских аутора, наилазити на појединачне ревизије. Од стране српских историчара који су писали крајем XIX и почетком XX века, Драгућинова припадност православљу није довођена у питање. Штавише, могућност његовог потенцијалног преласка у окриље

³ Први је још Фрањо Рачки постојање ове антијеретичке акције уопште довео у питање, али је у овоме остао усамљен тако да је ово мишљење одбачено: Rački 1869: 170. Аутори попут Вјекослава Клаића, Костића и Станојевића и Симе Ђирковића су, супротно овоме, изнели мишљење да је она била интензивнија од ранијих покушаја: Klaić 1882: 89; Костић – Станојевић 1899: 133; Ђирковић 1964: 75. И Ивана Коматина сматра да је акција била успешна, с једном разликом – приписује јој ненасиљан карактер: Коматина 2016: 385.

⁴ Камен спотицања представља детаљ из писма које је папа Никола IV упутио *Stephanus rex Serviae*, 15. марта 1291. г. Између осталог, папа наводи да је вољан узети *пог аџосџолску зашџиџу* Драгућинове земље, односно „све оно што се тиче твога напретка и народа твога... с градовима, варошима, земљама, засецима и другим добрима, што их сада праведно и са правом поседујеш“ (Theiner 1859: 275; цитирано код: Marković 1904: 323). Затим папа наставља, а ово је најбитније, говорећи му да је добродошао *sub beati Petri et nostra protectione*. Ови наводи, у којима се види да папа ставља Драгућина и његове земље под заштиту Светог Петра, представљају најјачи аргумент хрватским ауторима када тврде да је Драгућин напустио православље, постао римокатолик и као такав остао до краја живота.

Римокатоличке Цркве је побијана или се о њој није ни дискутовало (Ружичић 1895: 326, 344–345; Костић – Станојевић 1899: 135–136). Случајева супротног тумачења, скоро да није ни било.⁵ Међутим, овај тренд ће се мало променити у периоду југословенске државе у којем је стасала нова генерација историчара.

Код Хрвата ће на основу Драгутинових конкретних веза са папством, преовладати површно и слабо утемељено мишљење на основу којег се још у XIX веку искристалисала парадигма која га, без сумње, најраније од 1291. године, а можда и раније, посматра као римокатолика.⁶ Континуитет у подражавању ставова Фрање Рачког и Вјекослава Клаића је видљив од самих почетака и остао је непроменљив све до данас (Rački 1869: 168–171; Batinić 1881: 37; Klaić 1882: 88–89; Marković 1904: 321–324; Prelog 1910: 22; Jelenić 1912: 49–50; Draganović, K. i dr. 1942: 235–236, 755, 764; Mandić 1978: 481–482). При томе се избегавало и даље се избегава опширније писање и аргументација тематике.

Као што смо рекли, за разлику од XIX и раног XX века, код југословенске историографије (1918–1941; 1945–1991) увиђа се тенденција ка „ублажавању“ ставова по овом питању. Историчари југословенске епохе, махом српског порекла, били су склонии да прихвате

⁵ Први је на могућност Драгутиновог примања црквене уније указао Константин Јиречек. Иако Јиречек није био етнички Србин већ Чех пореклом, може се рећи да је он једним делом припадао и српској историографији. Јиречек 1911: 320: „Столица Св. Петра узимала је неколико пута у заштиту Јелену са *regnum Serviae* (1291, 1303, 1306), а исто тако и њенога старијег сина, краља Драгутина (у марту 1291).“ Исто се може наћи и у каснијим, допуњеним издањима његове књиге: Јиречек 1922: 245–246; 1952: 191, а затим на стр. 264: „Као што смо видели, краљ Стефан Драгутин, под утицајем своје мајке, Францускиње Јелене, формално је пристао уз римску цркву.“

⁶ Било би занимљиво истаћи радове Вјекослава Клаића и Доминика Мандића у светлу олаке констатације хрватских историчара и општег става хрватске историографије о преласку краља Драгутина на унију. Клаић (политички праваш) је још 1878. године, дакле, неколико година пре *Poviesti Bosne*, написао књигу *Bosna (zemljopis)* која је издата у Загребу. У том земљопису се, између осталог, истиче и следеће: „Житељи Босне и Херцеговине, изузев нешто мало других племена, сами су Хрвати“ – стр. 71. Додуше, у предговору књиге наводи: „Још једно. У овој књизи рабим искључиво име хрватско и то с тога што не волим називу: хрватско-србском. Узчита ли ову књигу кој Хрват, којему је милије име србско, нека помисли да су Хрват и Србин два имена за један те исти народ и нека нимало не зазире што је мени кано рођеноме Хрвату, милије име хрватско.“ Са друге стране, Мандић (хрватски фрањевац и југословенски дисидент) је читаву тротомну студију посвећену Босни и Херцеговини (*Bosna i Hercegovina: Poviesno-kritička istraživanja*) писао управо са становишта да је Босна одувек била хрватска земља: Chicago-Rim-Zurich-Toronto; I-1978, II-1979, III-1982. (Прво издање првог тома је изашло 1960. г.)

чин примања уније. Отуда се јављају различита мишљења која се крећу у овом правцу. Ипак, то не значи да су закључци XIX века одбачени. Они су и даље присутни. Штавише, они преовлађују, само су попримили блажу црту у смислу да су околности у којима се спорни догађај одиграо сагледавани шире – контекстуално, а сама проблематика дубље анализирана. Отуда се овом чину, тамо где је његова могућност допуштена, придавао тек привремени карактер, узрокован, најчешће, политичким прагматизмом или другим мотивима. Најдаље су у томе отишли Станоје Станојевић и Александар Соловјев, који су допустили могућност Драгутиновог преласка у окриље западног хришћанства.⁷ И поред тога, можемо да закључимо да се југословенска историографија није много удаљила од првобитних закључака и да Драгутинов прелазак и његове искрене симпатије ка западном хришћанству нису нашли утемељење у овој историјској епохи.⁸

Ваљало би поменути још један проблем са којим се историографија суочава, а који је у уској вези са Драгутиновом верском политиком, пре свега са његовим радом на ширењу православља у Усори и Соли. Ради се о извесном „епископу босанском“ Василију.⁹ Ово је

⁷ Станојевић 1936: 11: „После три године (1291. год.) Драгутин је, изгледа, примио папски предлог и признао је у својим земљама папску власт, а папа је на то ставио краља Драгутина и његову државу и краљицу Јелену и њезине земље под покровитељство и заштиту папске курије“ – уп.: стр. 16–17. Годину дана касније, у истоименој студији о краљу Милутину (Станојевић 1937: 1–43.), Станојевић као да ублажава своју пређашњу тврдњу: „Али, код Драгутина, чија је жена била католикиња, као да је папско настојање било крунисано неким, бар пролазним успехом“ – стр. 10. Solovjev 1953: 79: „Споразум је био постигнут 15. марта 1291. г. када је папа краља Драгутина и Србију узео под заштиту Св. Петра...“ Као и Јиречек пре њих, обојица као главни доказ у аргументацији својих тврдњи, не залазећи дубље у проблематику, виде узимање у папску заштиту што је, само по себи, веома слаб аргумент.

⁸ Соговић 1933: 135; (и даље). Оцењујући Драгутинове везе са папом као „интимне“, Миодраг Пурковић упозорава да је „у питању била чиста политика“: Пурковић 2002: 11, 18. Ђоровић 1940: 211–212, оставља могућност да се „ради свог новог положаја Драгутин се био придружио Риму“, али наглашава да се „из тога не да ни по чему закључити да је сам пристао примити католицизам“. Нилевић 1990: 39, допушта могућност преласа, али га види као „привремени прелаз“, узрокован „политичким интересом“ и још додаје и утицај мајке и жене, обе римокатоликиње. У правцу политички узрокованог потеза, креће се и Динић 1955: 57. Поред тога, само констатује узимање у апостолску заштиту. Ружичић 1972: 85–86, је одбацио прелазак на римокатоличку веру као могућности и изнео критику у правцу хрватске историографије, указујући на пропуст у коришћењу извора. Пурковићеве оцене о „интимним везама“ није прихватила Јованка Калић, оцењујући их „уопштеним и једностраним“: Калић 1990: 31, нап. 33.

⁹ Овај Василије се, заједно са Дубровчанином, Витом Бобаљевићем, спомиње као посредник у преговорима који су се тicali брака Драгутиновог сина Владислава II и Констанце Морозини: „Io Basilio, per la Dio Gracia vescovo Bassinense, vasallo

битно јер индиректно покреће питање постојања српске православне црквене организације на подручју североисточне Босне у време Драгутиновог владања над овим пределима.¹⁰ Међутим, услед недостатка извора, ово је у највећој мери остало неистражено. Последице су видљиве и на научном пољу јер се и после више од сто година јединствен закључак и даље не намеће.¹¹

О верској политици краља Драгутина ни у последњих 25 година није се превише инсистирало на квантитету. Савремена историографија није много одмакла од закључака националне и југословенске епохе, остајући тако и даље при својим ранијим ставовима. Штавише, она се у њима додатно учврстила.¹² Интересовање археологије

e servitore del signore re Stefano.“ Брачни уговор од 24. августа 1293. године види у: Радонић 1934: 83–84. Уговор на српском види у: Станојевић 1934: 110–112.

¹⁰ У овом податку би се могли тражити и почеци Зворничке епископије, на шта је пажњу скренуо Грујић 1989: 41, 168. (Прво издање ове књиге је објављено 1921. г. у Београду у издању Издавачке књижарнице Геце Кона).

¹¹ Ако претпоставку да је Василије био *православац* узмемо за исправну, као што је то урадио један део историчара, он би тако постао први епископ Српске Православне Цркве у Босни. Међутим, кључни аргумент који се узима за доказивање Василијеве православне оријентације је његово лично име, тако да ово не бисмо смели сматрати најсигурнијом методом. О мишљењима у корист изнетог тумачења: Ђоровић 140: 212; Јиречек 1952: 190; Филиповић 1964: 3–4; Драгојловић 2009: 97–98. Иако се позива на Соловјева, Драгојловић појачава аргумент жалбом калочког надбискупа под чијом је јурисдикцијом била Босна, о томе како му је Драгутин узурпирао добра и права цркве: Theiner 1859: 442–443. Solovjev 1953: 79, исто као и Ђоровић, подупире своју тврдњу податком да се у исто време када се као босански епископ помиње Василије, на месту римокатоличког бискупа у славонском Ђакову (задуженог за Босну) налазио Тома *de genere Scentemagych*, што доводи до закључка да два римокатоличка свештеника не могу вршити дужност бискупа у истој бискупији у исто време. Уз логичну претпоставку да је са леве обале Дрине, крајем XIII и почетком XIV века, било православног живља, почеци Српске Православне Цркве у Усори и Соли се дају наслутити али су, услед крајње штуре изворне грађе, веома несигурни. Док се мишљења не усагласе, још једно од актуелних решења овог проблема била би претпоставка да је Василије био представник Мачванске епископије са седиштем у Београду, чија се надлежност протезала и на североисточну Босну. Ова претпоставка, актуелна још од почетка изучавања ове проблематике, поново је постала занимљива новијој историографији: Ружичић 1895: 317–327; Јанковић 1985: 55; Нилевић 1990: 37–38; Коматина 2016: 386–387. Проблема православне црквене организације на простору североисточне Босне у време краља Драгутина, дотакао се и Нићифор Дучић 1892: 99–124. Уп. Draganović, K. i dr. 1942: 763–767.

¹² И у савременој српској историографији, приликом разматрања верске политике краља Драгутина и његовог преласка у римокатолицизам, присутан је мотив политичког прагматизма. Подробан приказ ове теме у контексту међународних односа, дао је Антоновић 2005: 113–131. Затим: Мргић 2008: 61–62; Коматина 2016: 379–381; Логос 2016: 221; Поповић 2013: 309–310; Исти 2016: 77–99. Што се тиче савремене хрватске историографије, она остаје при својим првобитним погледима:

за ову тему, изражено кроз недавно објављена истраживања Ђорђа Јанковића (Јанковић 2015: 269–283), могло би значити да је на помолу интензивирање мултидисциплинарног приступа у изучавању ове проблематике, чиме би наша знања о Драгутину, а и сама методологија историјске науке, били знатно обogaћени.

Изгледа да је политички прагматизам краља Драгутина, исказан кроз доста интензивну преписку са папом, историчаре редовно наводио на супротна мишљења приликом полемисања о његовом сједињењу са Римокатоличком Црквом. Разматрајући Драгутинов прелазак на римокатоличку веру, хрватска историографија показује мали степен критичности и њена утемељеност је у потпуној несразмери са тежином тврдње која се износи. Симптоматично је и то да она занемарује већ више од век и по познате историјске изворе који несумњиво говоре о Драгутиновој припадности православном хришћанству само неколико година пред крај живота.¹³ Као последица оваквих ставова, добро познате чињенице о Драгутиновом задужби-

Šanjek 1992: 141. Одређену дозу свежине у перципирању уноси Н. Клаић пошто папине наводе о стављању Драгутинових земаља под своју заштиту, посматра кроз призму политике, те ово види као „типичну дипломатску уљудност“. Међутим, у наставку ипак констатује да папа „с неколико ласкавих ријечи придобива и краља Драгутина“, те се, суштински, не разликује од осталих: Klaić 1994: 140–145. Зборник радова, *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu* (Sarajevo – Zagreb, 2005), се на неколико места дотиче краља Драгутина, али је по нашу тематику без посебне научне вредности. Петар Бабић би, судећи по наслову његовог рада (*Prijelaz srpskog kralja Stjepana Dragutina na katoličanstvo i pokušaj obnove crkvenog jedinstva sa Rimom*) био један од ретких који се строго бави овом темом (Babić 1997: 257–262). Међутим, осим што главној теми истраживања придаје најмање пажње, аутор у потпуности подржава старију историографију, констатујући већ познато: „У овај тренутак како документи свједоче спада пријелаз Стјепана Драгутина, господара Мачве, Усоре и Соли, на католичанство (15. ожујка 1291)...“ – стр. 260. Говорећи о Стефану Драгутину још на почетку рада, у сажетку, истиче да је „католиком остао он и кућа му до смрти 1316. год.“ И Бабић Драгутинов прелазак на унију посматра кроз призму политичких околности.

¹³ Из добро познате преписке папе Климента V (1305–1314) и његовог изасланика Гентила, види се да је римска курија Драгутина, 1309. године, још увек посматрала као православца: Theiner 1859: 823–825; Динић 1955: 64–65; Ружичић 1972: 86. Пажњу, изгледа, не завређују ни подаци о православној митрополитској цркви у Београду који је тада важио за највећи град Драгутинове „државе“ и једну од његових престоница. Цркву је, у Драгутиновом житију, поменуо Архиепископ Данило II, описујући посету жене краља Милутина, краљице Симониде, 1315. године. Дакле, годину дана пре Драгутинове смрти. И остале информације које указују на пораст православља у Београду се од стране хрватске историографије игноришу: Калић – Мијушковић 1967: 67–68; Јанковић 1985: 49–50. Исти је случај и са чињеницом да је преовлађујућа духовна клима на западу Драгутина још 1273. године, сматрала за свог непријатеља: Антоновић 2005: 120–121.

нарском раду и подстицају православља у Рашкој, „Сремској краљевини“, Русији и Светој земљи, хрватским ауторима остају замрачене и у потпуности игнорисане. Мишљење да је Драгутин постао католик, јавља се у хрватском историографском кругу као својеврстан аксиом. Година 1291, метафорички речено, представља једну тачку раздора, унутар некада јединственог научног круга. У питањима која се тичу Драгутиновог односа спрам јеретичког питања и његових осећања према вери предака, нема битнијих размимоилажења са српском историографијом. Додуше, хрватски аутори на Драгутиново православље ни не обраћају превише пажње.

Са друге стране, за разлику од XIX века, српска историографија је донекле ублажила став о спорном моменту тако да, у савременој историографији, преовладава мишљење о политички мотивисаном потезу. Запажање Милоша Антоновића можда и најбоље осликава то мишљење: „Мада јасно православна, Драгутинова верска политика никако није била праволинијска“ (Антоновић 2005: 120). Уз то, Драгутинова припадност православном хришћанству се не доводи у питање. Српски аутори, генерално, са више пажње прилазе проблему верске политике Стефана Драгутина Немањића. Овакав приступ је за резултат имао боље образложење и потпуније радове. Приликом разматрања ове теме, они у обзир узимају више историјских извора и научне литературе. На основу ових чињеница, закључке српске историографије и њених аутора бисмо, без претеривања, могли да сматрамо комплетнијим, веродостојнијим и методолошки поткованијим. Објективним увидом у научну литературу, наилази се на исти закључак. Суштински, нити српска, нити хрватска историографија нису мењале своје становиште гледе верске политике „сремског“ краља.

* * *

Литература:

Антоновић, М. (2005), „Срби и Лионска унија: Неуспео покушај приближавања“, у: Поповић, Р., и др. (ур.) (2005): *950 година од Великој раскола (1054) и 800 година од пада Цариграда у руке кршаша (1204)*, Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду, 113–131.

Вукићевић, М. М. (1912), *Историја српској народа у слици и речи*, Београд: Нова штампарија „Давидовић“.

Грујић, Р. М. (1989), *Православна српска црква*, Крагујевац: Светлост – Каленић (реиздање из 1921).

Динић, М. (1955), „Однос између краља Милутина и Драгутина“, *Зборник радова С. А. Н*, XLIV, књ. 3, Београд: Византолошки институт, стр. 49–82.

Драгојловић, Д. (2009), *Кршћјани и јеретицка црква босанска: Изабрана дела*, Београд: Службени гласник.

Дучић, Н. (1892), „Епископије зетска и дабарска“, у: *Књижевни радови Нићифора Дучића архимандрита*, књ. 2, Београд, стр. 70–124.

Јанковић, Ђ. (2015), *Предање и историја Цркве Срба у свешлу археолоије: Крашак прећлед од иочешка до шурске окуиације*, Београд: Хришћанска мисао. Универзитетски образовани православни богослови. Хиландарски фонд. Задужбина „Николај Велимировић и Јустин Поповић“.

Јанковић, М. (1985), *Епископије и митрополије српске цркве у средњем веку*, Београд: Народна књига. Историјски институт у Београду.

Јиречек, К. (1911), *Историја Срба I*, Београд: Нова штампарија „Давидовић“.

Јиречек, К. (1922), *Историја Срба I*, Београд: Геца Кон.

Јиречек, К. (1952), *Историја Срба I*, Београд: Научна књига.

Калић, Ј. (1993), „Српски државни сабори у Расу“, *Саопшћења*, бр. 25, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, стр. 21–30.

Калић – Мијушковић, Ј. (1967), *Београд у средњем веку*, Београд: Српска књижевна задруга.

Коматина, И. (2016), *Црква и држава у српским земљама од XI до XIII века*, Београд: Историјски институт.

Костић, К. Н., Станојевић, Ф. А. (1899), *Краљ Стефан Драгушин: Историјска расправа*, Београд: Штампарија Д. Димитријевића.

Крстић, Н. (1862), *Историја српској народа*, Београд: Државна штампарија.

Крстић, Н. (1883), *Историја српског народа*, Београд: Краљевско-српска државна штампарија.

Логос, А. (2016), *Историја Срба*, Београд: АТЦ.

Мајков, А. А. (1876), *Историја српског народа* (прев. Ђура Даничић), Београд: Државна штампарија.

Младеновић, П. (1907), *Из прошлости Босне: Историја Босне и Херцеговине до пада краљевства 1463*, Сарајево: Српска дионичарска штампарија.

Мрغيћ, Ј. (2008), *Северна Босна 13–16. век*, Београд: Историјски институт.

Нилевић, Б. (1990), *Српска православна црква у Босни и Херцеговини до укидања Пећке патријаршије 1557*, Сарајево: Веселин Маслеша.

Петрановић, Б. (1867), *Црква босанска и хријани: Историјска расправа*, Задар.

Поповић, М. М. (2013), „Српска краљица Јелена и Католичка црква (око 1250–1303) – наслеђе Немањине политике“, у: Стојановић, М. (ур.) (2013): *Митолошки зборник: Часни крст великог жујана Стефана Немање – 1113–2013*, бр. 31, Рача: Центар за митолошке студије Србије, 291–318.

Поповић, М. М. (2016), „Стефан Драгутин и римокатоличка црква“, *Баштина*, св. 41, Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу, 77–99.

Пурковић, М. А. (2002), *Авињонске папе и српске земље. Свештешки култови у старој српској држави*, Горњи Милановац: ЛИО.

Радонић, Ј. (1934), *Дубровачка акција I*, Београд: Српска краљевска академија.

Руварац, И. (1878), „Нешто о Босни дабарској и дабро босанској епископији и о српским манастирима у Босни“, *Годишњица Николе Чујића*, бр. 2, Београд: Издање Чупићеве задужбине, стр. 240–261.

Ружичић, Г. (1972), „Црквена припадност краља Драгутина“, у: Гавриловић, С. (ур.) (1972): *Зборник за историју*, Нови Сад: Матица српска, стр. 85–86.

Ружичић, Н. (1895), *Историја српске цркве*, Београд: Краљевско-српска државна штампарија.

Срећковић, П. С. (1888), *Историја српског народа II: Време краљевства и царства (1159–1367)*, Београд: Краљевско-српска државна штампарија.

Станојевић, С. (1908), *Историја српског народа*, Београд: Штампарија „Доситеј Обрадовић“.

Станојевић, С. (1934), *Из наше прошлости I*, Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.

Станојевић, С. (1936), „Краљ Драгутин“, *Годишњица Николе Чујића*, бр.45, Београд: Издање Чупићеве задужбине, стр. 1–18.

Станојевић, С. (1937), „Краљ Милутин“, *Годишњица Николе Чујића*, бр. 46, Београд: Издање Чупићеве задужбине, стр. 1–43.

Бирковић, С. (1964), *Историја средњовековне босанске државе*, Београд: Српска књижевна задруга.

Ђоровић, В. (1940), *Хисторија Босне I*, Београд, Српска краљевска академија.

Филиповић, М. С. (1964), „Почеци и прошлост Зворничке епархије“, *Богословље: орџан Православноџ богословскоџ факултета у Београду*, Београд, Радиша Тимотић, стр. 1–83.

Babić, A. (1972), *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo: Svjetlost.

Babić, A. i dr. (ur.) (1953), *Historija naroda Jugoslavije I*, Zagreb: Školska knjiga.

Babić, P. (1997), „Prijelaz srpskog kralja Stjepana Dragutina na katoličanstvo i pokušaj obnove crkvenog jedinstva sa Rimom“, *Vrhbosnensia. Časopis za teološka i međureligijska pitanja*, god. 1, br. 2, Sarajevo: Vrhbosanska katolička teologija, str. 257–262.

Batinić, M. V. (1881), *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka 1235–1517: Vikarija (1235–1517)*, svezak I, Zagreb: Tisak Dioničke Tiskare.

Ђоровић, В. (1933), *Istorija Jugoslavije*, Београд: Народно дело.

Draganović, K. i dr. (ur.) (1942), *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine I: Od najstarijih vremena do godine 1463*, Sarajevo: Napredak.

Jelenić, J. (1912), *Kultura i bosanski franjevci*, Sarajevo: „Prva hrvatska tiskara“ Kramarić i M. Raguz.

Klaić, N. (1994), *Srednjovjekovna Bosna: Politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377. g.)*, Zagreb: Eminex.

Klaić, V. (1882), *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb: Tiskom Dioničke Tiskare.

Mandić, D. (1978), *Bosna i Hercegovina I*, Chicago – Rim: Ziral.

Marković, I. (1904), *Slaveni i pape II*, Zagreb: Tisak Dioničke Tiskare.

Prelog, M. (1910), *Poviest Bosne od najstarijih vremena do propasti kraljevstva*, Sarajevo: Naklada J. Studničke i druga.

Rački, F. (1869), „Bogomili i patareni“, *Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. VII, Zagreb: Knjižarnica Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera) na prodaju, str. 84–179.

Solovjev, A. (1953), *Svedočanstva pravoslavnih izvora o bogomilstvu na Balkanu* (Preštampano iz „Godišnjaka“ Istoriskog društva Bosne i Hercegovine god. V 1953), Sarajevo: Veselin Masleša.

Šanjek, F. (1992), „Kršćanstvo Bosne i Hercegovine“, *Croatica Christiana periodica*, 16/30, Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet, str. 119–152.

Šanjek, F. (ur.) (2005), *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu: Zbornik radova*, Sarajevo – Zagreb: Institut za istoriju u Sarajevu, Hrvatski institut za povijest.

Šidak, J. (1975), *Studije o „Crkvi bosanskoj“ i bogumilstvu*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

Theiner, A. (1859), *Vetera monumenta historica hungariam sacram illustrantia I, 1216–1352, Romae*.

Примљено: 13. 2. 2017.

Исправљено: 22. 3. 2017.

Одобрено: 6. 4. 2017.

RELIGIOUS POLICY OF STEFAN DRAGUTIN NEMANJIĆ IN THE LIGHT OF SERBIAN AND CROATIAN HISTORIOGRAPHY

Nemanja Cvitkovic
Eparchy of Banat, Vršac

Summary: This paper analyzes the attitudes of Serbian and Croatian scientific historiography from XIX century until present days, regarding the Serbian King Stefan Dragutin's religious policy. For about 150 years, in which these two historiographies have been dealing with the personality of Stefan Dragutin, judgments on these issues were given within uneven number of references. Majority of those references were provided by Serbian authors. Altogether, there are a few dozen scientific papers of unequal value which with more or less attention treated the theme of our work. Dragutin's religious policy is most perceived through its relation towards three main segments: heresy, Orthodoxy and Catholicism. The most interesting issue

that is occupying the attention of Serbian and Croatian historians is the last one, because it raises the question of Dragutin's potential transit in the Roman Catholic faith. It must be noted that contemporary serbian historiography is approaching this issue with more attention, which has resulted in a better explanation of the problem and more complete works. On the other hand, considering Dragutin's move towards the Roman Catholic faith, Croatian historiography is showing a small degree of criticism and its arguments are in a complete disproportion to the claims. It is also very symptomatic that since XIX c. Croatian historiography is observing Dragutin as a Catholic until today, even though some of the historical sources, undoubtedly in favor of his belonging to the orthodoxy church, which are well known for over a century and a half, are being completely ignored. The most of the conclusions of the nineteenth century historiography, which dealt with his attitude towards heresy and Orthodoxy are valid until today and essentially did not encounter serious reviews apart from a few details. In most cases Dragutin's zeal in favor of the Orthodox church and the Christian faith, together with the fight against heresy is recognized. By objective examination of the scientific literature, one comes to the same conclusion.

Key words: *Stefan Dragutin, historiography, religious policy, Church, heresy.*